

A Szent Lőrincről elnevezett budamelléki pálos kolostor.

Az első, Remete szent Pálról elnevezett remetetestvérek rendje¹⁾ vagy röviden *pálos szerzetesek* az egyedüli Magyarországon keletkezett szerzetesrend. Keletkezésének időpontja a 13. század közepe.

A rendnek egyik legnagyobb, legszebb kolostora a *Buda mellett épült, Szent Lőrincről elnevezett kolostor* volt. Ez egyuttal a rend főkolostorává vált, hol a *prior generális* székelte és a nagykáptalan tartotta üléseit, amikor is a rend képviselői egész Európából összegyülekeztek.

A prior generális mindig magyar volt és Magyarországon lévén a rend székhelye, nem ok nélkül nevezték *magyar szerzetesrendnek*. Tragikus magyar sors, hogy 1786-ban történt feloszlatásuk óta éppen ez a *törzsökös magyar szerzetesrend*, amelynek szegény, majd mindig elhanyagolt magyar nyelvünk annyit köszönhet, egészen mostanáig kimaradt a szintén föl-oszlatott, de később újból betelepített rendek közül. Bizonyos örvendetes időszerűséget ad e soroknak az a körülmény, hogy kerek másfélszázados távollét után most nemrég újból megtelepedett a rend Magyarországon és éppen annak fővárosában, Budapesten. Kár, hogy nem a régi helyén vagy annak közelében.

Pedig ennek a régi helynek elvesztését a rend is fájlalhatta, hiszen főkolostora volt. Jele ennek, hogy ha nem is Budának a töröktől történt visszafoglalása után azonnal, de később 1746 szeptember 15-én Fehér Pál akkori magyar provinciális a kolostor és templom helyéért pört indított Buda sz. kir. főváros ellen.²⁾

A pör a hétszemélyes Tábla 1752 szeptember hó 25-én kelt ítéletével nyert befejezést. Az ítéletet Galántai Fekete György kir. személynök, az akkori idők nevezetes, nagy szerepet játszó egyénisége és bácskai Báchkay József ítélőmester (Magister Protonotarius) írta alá. A pálosok pörvesztesek lettek. Elvesztették a pört az indokolás szerint azért, mert nem sikerült elegendőképpen bizonyítani birtokjogukat.

Sajátságos, hogy igényjoguk bizonyítására felsorolták a legkülönbébb adatokat és okmányokat. Így a többi között, hogy Zsigmond király 1391-ben a budai polgárok adójából (collecta) évi 300 arany forintot utalt ki számukra, hogy évente a kolostorban a szokásos nagy káptalant megtarthassák. Sőt még Bonfiniusra is hivatkoztak.³⁾

Ellenben nem emlékeztek meg Hench fia János ispán erdőből és szántókból álló birtokadományáról. Erről Gyöngyösi Gergely pálos szerzetes (szül. 1472 † 1532 után) a rend történetét felölelő munkájában⁴⁾ megemlíti, hogy Hench János ispán ezt a kolostor körül fekvő birtokot

12. Tanulmányok Budapest múltjából. III.

1335-ben adományozta és ezt az adománylevelet Miklós prior generális 1353-ban megerősítette. Gyöngyösinek tehát látnia kellett az oklevelet.

Némi tévedése Gyöngyösinek, hogy Hench fiát Jánost *pozsonyi ispánnak* mondja. Mindenesetre korának tekintélyes férfia, I. Károly király kedvelt embere, de nem pozsonyi, hanem mosoni ispán (*comes Mosoniensis*) volt. Salamon Ferenc szerint⁵⁾ már 1318-ban Budavár *rectora* s úgy látszik, megszakítás nélkül az is marad élte végéig 1337-ig, amikor Miklós fia is öröklé e tisztséget.

Mint Óvár (a mai Magyar-Óvár) várnagya szerepel egy 1324-i és 1335-i okiratban⁶⁾ és mint mosoni *ispán (comes)* a szerencsétlen Zách nemzetség ellen 1330-ban kiadott ítéletlevélben,⁷⁾ továbbá a fentebb már említett 1335-i okiratban. Az előbbi azért is érdekes, mert utána Treutul Miklós van felsorolva, mint *pozsonyi ispán*, tehát kétségtelen, hogy legalább is 1330-ban más töltötte be e tisztséget.

Valószínűnek látszik, hogy azt a területet, amelyen a *kolostor és templom* épült, szintén Hench *comes* adta, bár erre semmi adat nincsen.

Ugyancsak valószínű, hogy a Hajós Ferenc-féle — 1779-ből való — térképen »*Praedium szent Pál*« néven megjelölt terület, amely a Hárshegyet beleértve attól délkelet, vagyis a mai Ferenchalom felé húzódott, azonos lehet a Hench adományozta birtokkal. A fentemlített térkép idevágó részét fényképes másolatban bemutatjuk. A Hárshegynek akkoriban Nándorhegy volt a neve.⁸⁾

Annak oka, hogy e fontos adománylevél megemlítését a pör folyamán mellőzték, csupán az lehetett, hogy ez az okirat az idők viharaiiban elpusztult s így nem volt módjukban azt bemutatni. Bár, ha Bonfiniusra hivatkoztak, éppúgy, sőt még több joggal hivatkozhattak volna Gyöngyösire is.

Nem szándékom itt a kolostor részletes történetét ismertetni. Foglalkoztak evvel már többen: Eggerert és Bengert nem is említve, magyarul *Knauz Nándor* és legutóbb *Zákonyi Mihály*.⁹⁾

Itt csak néhány, részben még sehol sem közölt, egyszerűségében is kedves eseményről kívánok megemlékezni, s a kolostor építésének történetére jellemző adatokat sorolom föl úgy, amint azokat a rend annaleseiben Gyöngyösi Gergely páter megírta.¹⁰⁾ Hiszen tulajdonkép *ő a rend történetének fő- és hiteles forrása*.

A kolostort Lőrinc, a rend első generálisa alapította és építtette 1300—1304 között. Károly Róbert király nagy pártfogójuk volt. A kolostor építését Hench fia János ispán és Velencei Pál (*Paulus Venetus*) budai polgár bőkezű adományaikkal segítették elő.

Hench fia János ispán birtokadományáról már fentebb megemlékeztünk.

Nagy Lajos király megszerezte a *kolostor számára Remete szent Pál testét* s azt ott 1381 november 14-én nagy ünnepélyességgel el is helyezték.

Ennek érdekes előzménye volt. Nagy Lajos ugyanis az akkor alapított mária-nosztrai kolostorban az egész konvent előtt megígérte, hogy ha a Mindenható segédelmével a velenceiek fölött győzni fog, megszerzi és nekik adja Remete szent Pál testét. Ére Lukács testvér, a rend tiszteletreméltó

tagja, a jövőbe látva megjósolá: »Ó Fejedelem! *Legszilárdabb a hitem az Urban, hogy a fogadalmad kétségkívül teljesül és az ajándékot diadallal hozod haza.*«¹¹⁾

1418-ban Péter testvér lőn a rend prior generálisa, kiváló férfiú és bölcs tagja a rendnek. Róla írja Gyöngyösi¹²⁾: »hogyan szerető szívét mindenki, de különösen a noviciusokkal osztotta meg. Nemtetszését fejezte ki, ha a kishitűek elkeseredtek és ezért buzdító beszédeiben a noviciusok vezetőit (directores) arra intette, hogy ne szigorral, fenyegetéssel, vagy ütlegekkel fegyelmezzék és keserítsék őket. *Ha valaki — úgymond — a kertjében fákat ültet és azokat minden oldalról körülzárja, hogy ágaik semmiképpen sem képesek terjeszkedni, ily módon összekuszált és hasznavehetetlen fákat fog nevelni. Így a szerzet kertjébe ültetett ifjak is, ha semmiképp sem képesek szabadsághoz jutni, sem nem növekednek, sem nem gyümölcsöznek.*« Nagy szó volt ez akkoriban, különösen szerzetesrendnél.

Hunyadi Mátyás király is igen kedvelte a rendet és főleg ezt a kolostort. Jóakarátának tanúsága, hogy 1466-ban június 13-án pallosjogot adott a kolostornak. Vadászkastélya és vadaskertje nem volt messze innen, jóformán a szomszédságban. Sokszor meg is látogatta őket és örömet idézett körülükben.

Különösen Gergely pátert kedvelte, aki 1472 óta a rend generálisa volt. Vele szeretett társalogni.

Gergely páterről beszéli Gyöngyösi¹³⁾ a következőket: »Ez a jó emlékeztető férfiú azelőtt esztergomi kanonok volt. Termetre ugyan kicsiny, az oktatásban azonban nagy, mert az összes tudományokban, úgymint a szabad és természettudományokban, erkölcsstanban, kánonokban és a teológiában egyaránt jártas.«

Gergely páter idejében volt a kolostorban két újonc fráter (fratres novelli), akik tiltott napokon titkon és rejtve húst szoktak enni. Megtudván ezt a tiszteletreméltó férfiú, gondolkodott, mi módon vehetné elejét rossz szokásuknak. Öröködt ezért fölöttük és íme egy napon ugyanez a kettő egy cellában jóféle kappansülttel maga előtt, a rend szabályai ellenére falatozott. Akkor meglepően őket, tréfásan mondá nekik: »Isten irgalmazzon nektek, hogy engem nem hívtatok meg.«¹⁴⁾ Azok szégyelletükben felelni sem tudván, maga leült melléjük és velük eddegélt. Azontúl óvakodtak attól, hogy rossz szokásukat megismételjék.

Két ifjú és bájos pesti özvegy fölment egyszer hozzá és együgyűségükben a zárdába való fölvetelüket kérték, azt hívén, hogy amint a ferenceseknek és domonkosoknak vannak szolgáló lányaik (a beginákat értvén alattuk), a remete barátok is tartanak ilyeneket. Kiknek is szelíd arckifejezéssel mondá: »Kedves Lányaim! Nálunk nincsenek üres cellák a számotokra«. Hallván ezeket a szavakat bizonyos fiatal barát, mondá: »Ó Atyám, az enyémmel szomszédos cellában senki sem lakik«. Erre a bölcs páter ezt figyelmen kívül hagyva, mondá a nőknek, hogy náluk ez tilos. Utóbb a következő módon igyekezett megjavítani ez ifjúnak az erkölcsét:

Egy napon bizonyos nemes asszony lányaival eljött szent Atyánk ereklyéit meglátogatni. Ekkor Gergely atya ennek a fiatal fráternek a társaságában eléjük ment és köteles nyájasságot tanúsítva velük szemben, elbúcsúzott tőlük. Majd a tisztelendő Atya az előbb

említett ifjúnak mondá: »Egyike a leányoknak, aki nagyobbik, valóban bájos, csak kár, hogy nagy hibája van: félszemű.« A fiatal fráter pajkosságát nyilvánítva mondá: »Tisztelendő Atyám! Bocsásson meg, de én alaposan megnéztem s láttam mind a két ragyogó és tüzes szemét.« Mire a bölcs férfiú a tévelygő frátert a kellő korholással megjavította.

Egyszer Mátyás király lakománál ült s azon vitatkozott a társágában lévő urakkal, melyik szerzetesrend a legkiválóbb. Mátyás király a pálos szerzeteseket helyezte első sorba. Bizonyítékul három szolgát kiküldött, hogy nézzenek széjjel a városban, hogy a kolostoroknál mi történik? Kettő visszajövén hitökre állították, hogy a budai kolostorok mind zárvák és semmiféle hang sem hallik belőlük. A harmadik a Szent Pál-kolostorból érkezvén vissza mondá: »Hogy a remete barátok sorjában állottak szentelt-vízhintésre és nem tudta kivárni a végét.« Lám — mondá a király — igazabb az én véleményem mint a tiétek!

Egy alkalommal az ebédnél lepte meg a király a barátokat és kopogtatván az ajtón, bebocsátást kért. Az ajtónálló azonban az ajtót kinyitván és a királyt meglátván azt újból becsapta és Gergely atyának, aki akkor vikárius volt, bejelentette. Ez fölugorván a szolgát korholva a király elé sietett és bocsánatot kért. A király megindultan mondá a körülötte álló főuraknak: »Bár ti is ilyen és ennyi engedelmességgel és hűséggel viselgetnétek irányomban!«

Egy másik alkalommal Mátyás király majdnem egyedül késő este látogatta meg a kolostort. A király a magas kóruson virrasztva, látni akarta a barátok ostromozását. A vikárius meztelen hátukon végig korbácsolta az egész konventet. A király nem tartotta igazságosnak, hogy a vikárius elkerüli az ostromozást. De miután végzett, átadta a korbácsot egy másiknak és türelemmel fogadta a csapásokat. A király könnyekkel szemében mondá: »Ó! legszentebb férfiak, igaz izraeliták, akikben nincsen álnokság, hanem az élet szentsége.«¹⁶⁾

Gyöngyösi idejében élt a kolostorban egy *Budai Kovács Márton* nevű barát.¹⁷⁾ Egész életében a kolostor vincellérje maradt és ott is temették el. Róla meséli el a következő kedves történetkét: „Valóban bámulatraméltó volt az önmegtartóztatásban. Egyszer Budára lementemben a *Perezzkúth* szőlőben, amelyet ő maga mívelt, egy fürt szőlőt kértem tőle. Örömet adott és mialatt azt megettem, mondá: »Ó! Prédikátor Atyám! Őszintén mondom, hogy attól az időtől kezdve, mióta én mívelem ezt a szőlőt, a délebéd idején kívül soha még a legkisebb szőlőszemet sem ettem.«¹⁸⁾ Aminek hallatára annyira megjavultam és újjáépültem, hogy soha többé az engedélyezett időn kívül nem ettem semmit, kivéve ha beteg vagy úton voltam vagy más észszerű ok arra nem kényszerített.”

A kolostor és templom építkezésére nézve a következő főbb adataink vannak.

Egy 1403-i oklevél megemlékezik a *Szent Kereszt tiszteletére emelt oltárról*, amely az új egyház főoltárának jobboldalán volt.

Mint Gyöngyösi írja, 1486-ban épült védnökük, Szent Pál kápolnája a szent sírjával. Ebben az évben az ablakokig készült el és 1492 körül Tar Albert ispán, budai várnagy és a kunok ispánja csodálatos művekkel

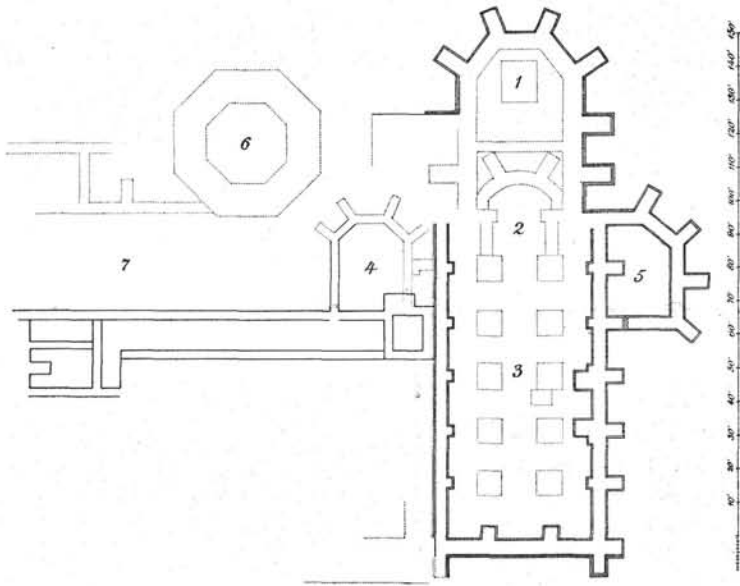
ékesítve befejeztette.¹⁹⁾ A rendbe való belépése alkalmával összes vagyonát a rendnek adta.²⁰⁾ Remete szent Pál ereklyéi számára Dénes pálos szerzetes, jeles szobrász, faragott vörösmárvány koporsót. Ezen a koporsón a szent életéből vett tizenkét jelenet volt kifaragva.

Erre a koporsóra mondotta a szultánnak Hunyadi Mátyáshoz küldött követe, amidőn megtekintette: »Valóban a nagy Isten és nem ember tanítá a művészt.«

Szent Pál kápolnája a templom északi oldalán feküdt. A déli oldalon levő kápolnát Budai Kovács Márton szőlőműves, későbbi pálos szerzetes költségén 1488-ban fejezték be.²¹⁾

Volt a kolostornak csatornája és fürdőháza is, Kamanczi János prior kiváló építőmester művei.²²⁾

Nagy építkezések folytak a 16. században. Az 1512-ben generálissá választott Gergely atya idejében épült az új szentély a sekrestyével és a gyűlésteremmel.

31. A Szent Lőrincről elnevezett egyház alaprajza.

A szentélyben a főoltárt, a mellette lévő üléseket és a padlót gránittal gyönyörködtetően váltakozó márvány borította. Volt a szentélyben díszesen faragott kórus és orgona is. A szentély, amelyet Vince pálos szerzetes mesterművének tartanak, öt év alatt készült el Oszwald és Lukács zágrábi püspök, Horváth Pál nándorfejérvári polgár, Gergely ó-budai kanonok, János erdélyi vajda és mások adományaiból.²³⁾

A Szent Kereszt tiszteletére rendelt oltár előtt volt eltemetve Kóvári Miklós és Pál. Ez az oltár alighanem a templom déli oldalán épült oldal-kápolnában volt elhelyezve, míg az északiban, amely a templommal tulajdonképp nem volt egybeépítve, Remete szent Pál koporsóján kívül Szent István

királyunk tiszteletére rendelt oltár állott. E kápolnába a bejárás egy folyosóról nyílt, amely nyilván a kolostorral volt kapcsolatban.

Maga a templom — legalább is Henszlmann rajza szerint²⁴⁾ — három hajós. Belső hossza a szentéllyel együtt mintegy 26 öl=49 méter, belső szélessége mintegy $7\frac{1}{2}$ öl=14 méter. Ötszögletes tornya a szentély északi oldalán, a sekrestyén túl, külön állott.

Zákonyi említett munkájában három kápolnát említ.²⁵⁾ Ez azonban nyilván tévedés, mert Henszlmann rajzán csak két oldalkápolna látható, Érdy is csak ezekről szól. Ezek közül az északi, amint azt már említettük, nem a templomból, hanem a kolostor egyik folyosójáról nyílt. Ez a rajzból is látható.

A templomban vagy a körül voltak eltemetve a többi között Lőrinc generális, a monostor megalapítója, boldog Báthory László pálos testvér, a biblia magyarra fordítója, Bornemissza János budai várnagy feleségével, Chapi Ilonával, a már előbb említett Kóvári Miklós és Pál, Budai Kovács Márton (Martinus Faber de Buda), boldog Albert (Tar Albert, akiről is már előbb szólottunk), Balázs fráter, kinek a teste sok évig nem porlott el és Bambergi Melmeister Henrik.

Ez utóbbit azért említem föl, mert sírköve most is megvan a Nemzeti Múzeum kőtárában. Sokáig a Szép Juhászné-vendéglő falába volt befalazva.

A mohácsi vész a kolostorra is végzetes lőn. A szerzetesek, akiknek száma Bonfini szerint 300—500 volt, jórészt elmenekültek s magukkal vitték Remete szent Pál testét s a kolostor kincseit is. Azonban huszonöt szerzetes ott maradt s a Buda várát elfoglaló törökök egy csapata ezeket fölkoncolta, a kolostort és templomot pedig, kincsek után kutatván, földülta, fölégette, a márványkoporsót is összetörte.

A kolostor azonban nem pusztulhatott el teljesen, mert Imre generális 1541-ben innen Szent Lőrincről kelt oklevelében tiltakozik az elefánti perjel egy birtokcseréje ellen. Tehát ekkor legalább részben lakhatónak kellett lennie.

Nem is valószínű, hogy ilyen terjedelmes épületet, amilyennek a kolostornak lennie kellett, egy rablócsapat teljesen el tudjon pusztítani. A legtöbbet a templom szenvedhetett. Gyöngyösi, helyesebben folytatójának erre vonatkozó följegyzései különben is ellentmondók.²⁶⁾

A megmaradt romok teljes elpusztítása azonban nem a törökök műve, hanem elődeink munkája. Buda várának visszafoglalása után mostanig, félretéve minden kegyeletet, tiszteletet és műérzéklet a mult remekbe faragott maradványai iránt, teljesen lerombolták és széjjel-hordták.

Még 1756-ban gr. Csáky Miklós esztergomi érsek rendeletére gr. Batthyány József a romokat megtekintvén, ezekről a többi között így ír:²⁷⁾ »... találtuk nagyszerű romoknak majd a földdel egyenlő, majd a földből kiemelkedő részeit, szögleteiken faragott és csiszolt vörös kövekkel, melyek kelet felé egyenes vonalban terjedvén, a templom hajóját jelölik; más falakat, melyek elég tágas négyszögletű tért zárnak be, melynek északi részén hosszúkás cella alakú négyszögletű helyiségek látszanak: ezekből nyugatra vastag falak romjai, négyszöget képezők, úgy látszik, valamely torony maradványai; a tágas négyszög közepén köralakú, elég mély és

frissvízű kút, egy másik, régen közhasználatnak szolgáló dél felé esik, több más épületrommal.»

Tehát 1756-ban még a romok tekintélyes része a föld felszíne fölött látható volt.

Az Országos Levéltárban lévő egyik térképen²⁸⁾, amelyet Ecker Xavér 1773-ban készített, továbbá körülbelül ugyanebből az időből, talán valamivel előbb Coroni Sámuel kamarai mérnök rajzolta térképen²⁹⁾ a romok — az utóbbin az egyik kút is — láthatók.

Az első pusztításokon kívül, amelyek a romokat nyilván Budavára visszafoglalása után érték, újabb nagyobb pusztulás a 18. század végén és a 19. elején érte, amidőn a Szép Juhásznéhoz címzett vendéglőt, majd a ferenchalmi templomot építették.

Ez utóbbi legalább kegyeletes célt szolgált s a kolostor néhány faragott darabját Kalmárfy Ignác, a ferenchalmi kápolna építtetője a templom falába befalazva megmentette. Ezek ma is láthatók. Ugyancsak be van falazva egy darabkája a kápolna közelében levő vendéglőépület falába is. Mennyi van azonban a falakba elrejtve, mint egyszerű falazókő, vagy került mint zúzott kő az országút testébe, arról jobb nem beszélni.

Schams már egyes mindinkább eltűnő alapfalakról emlékezik meg.³⁰⁾

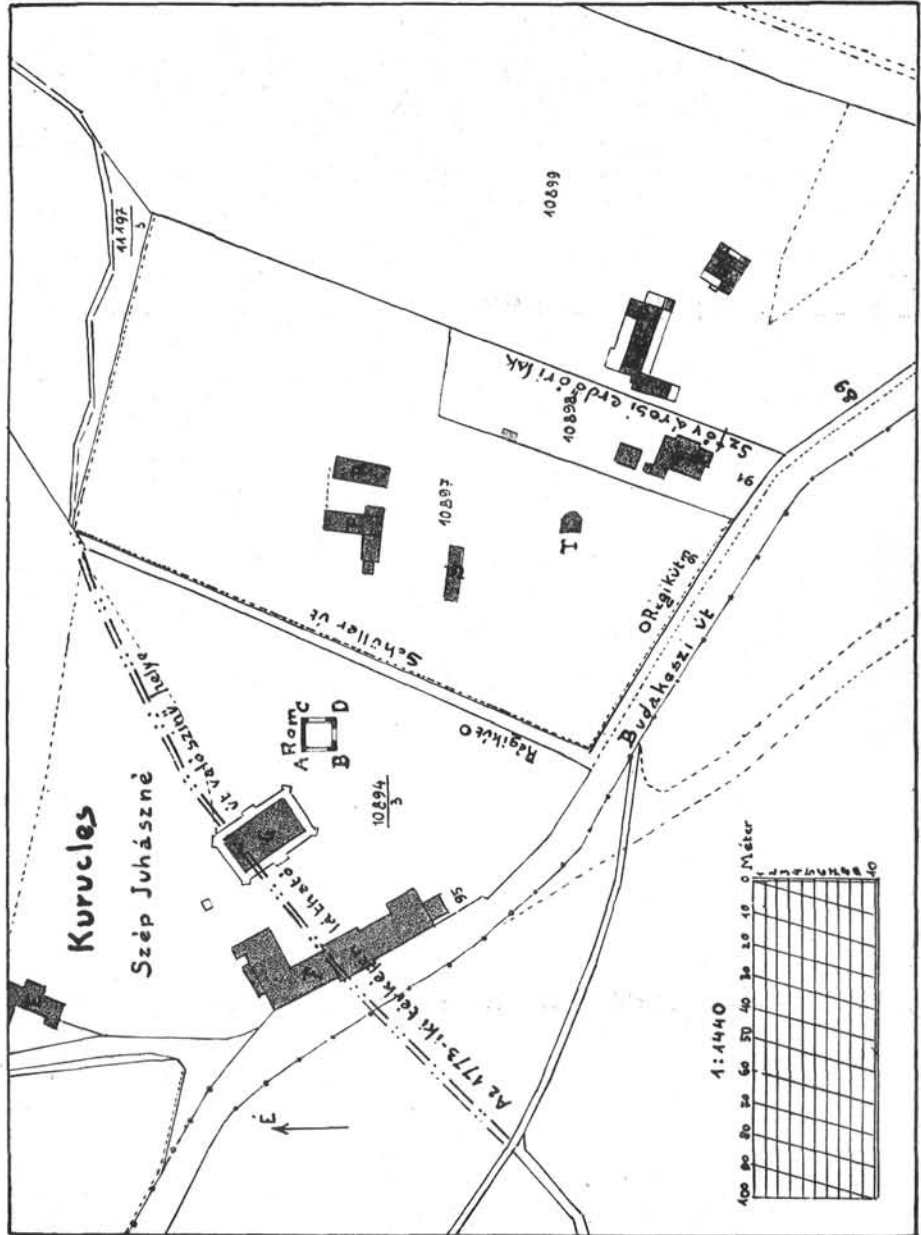
»J« (hihetőleg Jankovich Miklós) így ír róla 1827-ben :³¹⁾ »Vizsgáltam figyelemmel, noha még *gyermeklétemben* [tehát a 18. század nyolcvanas éveiben] Budai határban Szent Pál hegye alatt volt Magyar Eskuriálnak Károly és Nagy Lajos királyoktól helyezettett klastromnak — akkoron még emberi magasságig fennálló omladékait, tsudáltam kőfaragó Fráter Vince mesterséges műveit, még megszámlálhattam ezen valaha igen kies templomnak *hat és hat, két rendben földből félig kiemelkedő oszlopait*, hét oltároknak épen maradt asztalait, láttam veres, fekete, fehér, kék márvány sírköveket — mind Góthus, mind Római betűkkel jegyzett írásokat olvastam, különbözőféle címereknek ékes kifaragását tsudáltam, de mind-ezeknek már a múlt ősszel annyira ment pusztítások s enyészetek, hogy a kies templomnak helyére sem akadhattam.«

Tehát 1827-ben a templom alapfalai az omladék és törmelék alatt már eltűntek.

Nagyobb ásatást végzett itt 1847-ben Bugát Pál orvos Henszlmann Imre Európa-szerte ismert régészünk társaságában. Ugyanis az ő tulajdona volt akkoriban a mai Budakeszi-út 89. és 93. sz. 10897 és 10899 hrsz. telek.³²⁾ Az közvetlenül szomszédos a Szép Juhászné-vendéglő telkével, csak a Schüller-út választja el őket egymástól. Erről írt egy cikket, amint följebb már megemlítettük, Érdy János, és közölte a templomnak Henszlmann készítette alaprajzát. A rajzot mellékelten bemutatjuk.

A rajzból azonban nem tűnik ki, miképen feküdt a templom. Amint azt a telekkönyvi hivatalban és a Székesfővárosi Levéltárban végzett kutatásaim igazolják, annyi mindenesetre bizonyos, hogy a templom maradványai nem a Szép Juhászné-vendéglőhöz tartozó területen, hanem a fent említett, vele szomszédos 10.897 vagy 10.899 hrsz. volt Bugát-féle telken találhatók meg.

Bugát, amint azt Palugyay említi,³³⁾ nem végzett teljes munkát, mert abbahagyta az ásatásokat. Ezt bizonyítja Henszlmann rajza is, amely csak a templomra vonatkozik s egy kolostori folyosóra.

32. A Szent Lőrincről elnevezett pálos kolostor mai környezetrajza.

Rupp már egynéhány faragott kövön és a kúton kívül egyebet nem látott.³⁴⁾

Divald Kornél így ír róla:³⁵⁾ »A budai szt. Lőrincz-kolostorból *kő sem maradt kövön*, úgyhogy helyét pontosan meg sem lehet határozni.« Az Érdy által leírt márványtöredékről, amely kétségtelenül szent Pál koporsójának maradványa, azt írja, hogy nyomaveszett.³⁶⁾

Zákonyi Mihály már említett munkájában³⁷⁾ ezt írja a templomról és kolostorról: »Most már természetesen eltűntek ezek a nyomok is. Csak pár elszórt kődarab és a kolostor kútja mutatja az egykori fényes kolostor helyét.«

Az Országos Levéltárban talált térképek fölkeltették érdeklődésemet s kimenve a helyszínére, a mai Szép Juhászné-vendéglő (Budakeszi-út 95. sz.) és a vele szomszédos 89. és 93. sz. villa telkét bejártam.

Kutatásaim eredménye, hogy a Szép Juhászné vendéglő kertjében a bokrok, fák között a mellékelt rajzon látható rommaradványokat találtam. A fal magassága A-nál 0·60 m, B-nél 0·05 m, C-nél 1·00 m és D-nél 1·60 m (embermagasságú).

Ugyancsak a Szép Juhászné területén van az egyik kút. Nagyon mély. Azonfölül több helyen, így különösen a Schüller-út felőli kerítés mellett láthatók kibukkanó falmaradványok, különösen a fák tövében és gyökerei között.

A kolostor épülete lehetett az, amely a Szép Juhászné-vendéglő területére átnyúlt.

Hasonlókép falmaradványok láthatók a Budakeszi-út 89. és 93. sz. telken is.

Ez utóbbin a »T«-vel jelölt emeletes épület is régi falakon nyugszik, sőt keleti, kívül félköralakú fala alighanem a réginek része. Belül a fal szögletes, egy hatszögnek a fele. Alighanem a Henszlmann féle alaprajzon 6-tal jelölt torony vagy esetleg a 4-gyel jelölt kápolna (Remete szent Pál kápolnája) részletével azonos. Ezt persze csak az épület körül végzendő kutató ásítás döntheti el teljesen.*) Ha ez a föltevés helyes, akkor a templomnak a »T«-vel jelölt épület és a Budakeszi-út közé kell esnie. E telken azonkívül egy régi kút is van és végül elszórtan több faragott kődarab is hevert. Ezek ma már a székesfővárosnak a Halászbástyán levő Múzeumban vannak.

A ház felügyelője említette, hogy nemrégem temették be egy alagút (valószínűleg a csatorna) bejáratát, amelyen elég messzire be lehetett menni.

Mindezekből látható, hogy azok, akik eddig a Szent Lőrincről nevezett pálos kolostorról azt állították, hogy maradványai teljesen eltűntek, túloztak.

Végül megemlíteném vélem, hogy Szent Pál kőkoporsójának márványtöredéke ma is látható a Nemzeti Múzeum régiségtárában. Fényképét közöljük. Azt a jelenetet ábrázolja, midőn Remete szent Pál lelkét az angyalok a mennybe viszik.

Érdemes és szükséges tehát, hogy ásítások útján kiderítsük, mennyi maradt még meg e híres, gyönyörű templom és kolostor maradványaiból.

Garády Sándor.

*) A folyamatban levő ásítások közben máris feltárták a templom alapfalait.

¹⁾ Fratres heremitae ordinis Sancti Pauli primi eremitaе.

²⁾ A pörben hozott ítélet egy eredeti példánya a Fővárosi levéltárban fekszik. Gárdonyi Albert főlevéltárnok úr volt oly szíves rendelkezésemre bocsátani, amiért is fogadja ehelyütt hálás köszönetemet.

A címe: Pro Parte et ad Instantiam Liberae Regiae Metropolitanaeque Civitatis Nostrae Budensis De et Super ab intus denotati Processus Judiciarij Serie Extradatae Litterae Absolutionales, Sententionales, Testimoniales.

A határozati rész emígyen szól:

Deliberatum est

Respectu ruderum Ecclesiae et Monasterij Prohibita non stante, Parte vero A[ctrice] intuitu Juris Possessionarij muneri Suo Actorali non satisfaciente, Partem I[n causam attractam]absolvi.

Super cujus modo praeinserto Partes inter praeattactas moti, ac conclusi Processus Judiciarij Serie hasce nostras sub authentico Judiciali Sigillo nostro ... extradandas esse duximus et concedendas litteras testimoniales.

³⁾ Quod tametsi vel ipsa voce Populi (quae Dei esse solet) ac repraesentatione Ruderum supra Liberam et Regiam Civitatem Budensem inque Processu Piliensi consequenter Inclyto Comitatu Pestiensi ad 3-tium, ut ajit Bonfinius decade secunda libro decimo Pagina 274. columna 5-a, Lapidem seu tria Millia Passuum conspicibilium perhibentibus Testimonium evidens ac certum esset quod fuerimus Pily et inhabitatores adeoque proprietarij hujus olim Hungariae Regno a Solita Patris Nostrae Generalis Residentia etc. (Idézet az ítéletből.)

⁴⁾ Authore F. Gregorio Gyöngyesino O. S. P. P. E. Priore Generali. Vita fratrum ord. S. Pauli Eremitarum. Ms. Egyetemi könyvtár. p. 34. Cap. 18. Anno 1301. Dictus generalis (t. i. Frater Laurencius) cepit construere Monasterium sancti Laurencij martiris ad honorem dei et sancti sui nominis. Quod quidem postea Rex Carolus et Joannes Comes de Owar ac Paulus Venetus civis Budensis ampliaverunt. Item successu temporum videlicet Anno 1335 Johannes Comes posoniensis filius Comitis Hench donavit silvam in Circuitu Monasterij existentem: *et metis distinxit.* Tandem vero fr. Nicolaus prior generalis Anno 1353. per dominum Regem Lodovicum confirmari fecit. p. 48. Cap. 28. Fr. Nicolaus prior de sancta cruce electus est in Generalem Anno 1353. Iste prout habetur in quibusdam litteris regis Ludovici Apud Sanctum Laurencium supra Budam, fecit transsumi litteras super donationem silvae et terrarum arabilium in circuitu monasterij sancti Laurencij, factas per comitem Johannem filium Comitis Hench, tunc Castellani de Owar, ecclesiae eidem.

⁵⁾ Salamon F., Budapest története II. 323. l.

⁶⁾ a) Fejér, C. D. VIII. 2.519. l. 1324. I. Károly király Simontornyát adja János comesnek »... Magister Johannes filius Hench, rector castris seu civitatis novi montis Pestiensis et castellanus de Owar...«

b) U. o. VIII. 4. 147. l. 1335. János comes tanubizonysága a jencirév elfoglalásról. »Nos Comes Johannes, filius Comitis Hench, Comitatus Mosoniensis et Castellanus de Owar significamus.«

⁷⁾ U. o. VIII. 3. 422. l. 1330. Ítélet a Zách-nemzetség ellen. »... Joanne rectore castris novi montis Pesthiensis Comite Musiniensi, Dionysio Magistro Dapiferorum Domini Regis, Nicolao dicti Trentul Comite Posoniensi, Nicolao filio Stephano, Comite Zaladiensi, Laczko comite Siculorum.«

⁸⁾ Országos Levéltár, 803. sz. kamarai térkép. Ld még: Garády S., Mátyás király budai vadaskertje. Historia 1931. évf. 1—2. sz. 50. l. Egy budai polgár jeljegyzései. U. o. 3—4. sz. 121. l. Sajnos, a térkép nem tájékoztat a »Praedium szt. Pál« pontos határaitól és kiterjedéséről sem.

⁹⁾ Knauz N., A szent Lőrinczről nevezett Buda melletti pálos zárda. Magyar Sion III. 1865. 585—599. l.

‡ Zákonyi M. hasonló tárgyú tanulmánya a Századok 1911. évfolyamában és különnyomatban is megjelent.

¹⁰⁾ Ld: ⁴⁾ alatt.

¹¹⁾ Gyöngyösi i. m. Cap. 35. »... Quod si Omnipotens Deus meritis beati Pauli triumphare posse super Venetos donaret, Ex tunc corpus eiusdem sancti Eisdem donaret. Quo audito quidam venerabilis et sanctus vir, frater Lucas, fertur propheticè respondisse: O princeps, inquit, Invictissime, confido in domino, Quia votum tunc sine dubio consequeris et donum quod optasti Cum tripudio reportabis.«

¹²⁾ I. m. Cap. 42. p. 71. »... Maternum cor ad omnes et maxime ad novicios gerebat. Displicebatque ei, dum pusilli exacerbabantur et ideo in suis exhortationibus Commonebat directores eorum, ne ipsos terroribus, minis, vel verberibus coarctent et exasperent. Sicut (inquit) si quis in suo horto arbores plantat et mox illas ex omni parte concludit, ut ramos suos nullatenus extendere possint, profecto inde prodirent perplexae et inutiles arbores. Sic Juvenes plantati in horto religionis, dum nulla poterint potiri libertate, non crescunt, nec fructificant...«

¹³⁾ I. m. Cap. 60. A következők is ebben a fejezetben.

¹⁴⁾ U. o. Parcat vobis Deus, quod me non invitastis. Ac illi prae verecundia dare responsum nesciebant, donec et ipse consedit et cum eis manducavit.

¹⁵⁾ U. o. »Tertius vero nuncius ait, quod fratres heremitaie apud sanctum Paulum stabant ad asperges subsequenter. Inquirente rege: Quid postmodum fratres fecerunt, respondit: Singuli flexis genibus corruerunt in pavimentum et ego, inquit, non potui expectare diutius.«

¹⁶⁾ »O sanctissimi viri, veri Israelitae, in quibus non est dolus sed sanctitas vitae.« Id: Szent János evang. I. 47.

¹⁷⁾ I. m. Cap. 68. Incidentia sui Temporis.

¹⁸⁾ U. o. »O pater predicator in veritate dico, quod ab eo tempore, quo ego facio colere hanc vineam, nunquam extra horam prandii comedi saltem unici raceni partem minutam.«

¹⁹⁾ Gyöngyösi i. m. Cap. 67.

»Anno 1486. Eodem Anno Capella sancti protectoris nostri cum expensis domus sancti Laurentii aedificabatur, unacum sepulchro, usque ad fenestras, sed praeterea circa Annum 1492. Tar Ispan totaliter perfecit.«

²⁰⁾ Gyöngyösi i. m. Cap. 72. »Strenuus vir Albertus Tar Ispan, Castellanus Castri Budensis et Comes Cumanorum audita magna et celebri fama conversionis dicti episcopi Monasterium Beati Laurentii martyris super Budam ascendit, Affectum suum religiosum inibi explicaturus, cui mox insperate occurrit frater Nicolaus Bodogh nominatus protunc vicarius generalis, vir deo devotus, aetate grandaevis, Affabilitate serenus, ac morum honestate reverendus. Qui-quidem Salutacionem resalutans, tanquam honestissimum et praeclarum hospitem duxit ad refectorium, ubi etiam debitam sibi humanitatis gratiam, vultu hylari et corde iucundo exhibuit.

Donaratque tantae gratiae cumulum, vt non solum semet ipsum sed etiam omnia sua, deo et sancto Paulo primo heremitaie dedicaret. Proinde non longe procrastinans adhuc in seculari habitu, capellam eiusdem Sancti Pauli iam dudum construi ceptam continuari et mirifico opere consumari fecit.

²¹⁾ Gyöngyösi i. m. Cap. 68. »Eodem Anno suae electionis (t. i. Zalánkeméni Péter generálisé) scilicet 1488 finita est Capella in latere australi ecclesiae sancti Laurentii impensis fratris Martini fabri de Buda, qui per totam vitam vinitor extitit...«

²²⁾ Gyöngyösi i. m. Cap. 67. »Magister Joannes Kamanczy Aliquamdiu vicarius generalis, Abin vero In Ungwar praesidens obijt, Ibidem sepultus. Is reparari fecit cisternam Sancti Laurentii, Quae obstructa lapidibus ex aqua natis fuit, nec poterat in puteum communitatis aqua profluere de cellario donec incipiendo fossam magnam de cellario et infra Ambitum et Muros Refectorii continuando, novam cisternam, priore latiore et alciolem reparari fecit. Idem fecit fieri domum lavatoriam

²³⁾ Gyöngyösi I. m. Cap. 79. a másodpéldányban. Az első bőrkötésű példányból, amely alighanem az eredeti vagy legalább is annak hű másolata, ez a fejezet hiányzik. Itt nem terjeszkedhetem ki azokra az okokra, amelyek arra indítanak, hogy a bőrkötésű tartsam eredetinek. Véleményem szerint tehát ezek az adatok már nem Gyöngyösitől származnak, hanem attól, aki krónikáját eléggé zavarosan tovább folytatta. Az erre vonatkozó szöveg a következőképp szól:

»Hoc etiam dignum memoria sempiterna, quod tempore Generalatus (NB Gregorii) sui coepit à fundamentis construere sanctuarium in monasterio Laurentii supra Budam una cum sacristia, et domo definitoria admirandae pulchritudinis. Altare maius sessoriumque astantium et pavimentum sanctuarii marmore Hranit (sic!) varietate delectabili, consummatque per maximam sollicitudinem infra spatium quinque annorum. Et ista omnia de Elemosynis testamentalibus Reverendissimorum

Dominorum Episcoporum Osswaldi et Lucae Zagrabienisium, Pauli Horvath civis Nandoralbae, Gregory Canonici veteris Budae, Joannis woywodae Transsylvaniensis et aliorum bonorum virorum.....atque organum elegans et subtile in eadem instituit.« Van ezenkívül harmadpéldány is, de erre nem terjeszkedem ki.

²⁴⁾ Érdy János, Hazai műrégiség. Családi lapok 1852. I. 281—284. l. A rajzot később hozza.

²⁵⁾ I. m. Századok 1911. 601. l.

²⁶⁾ Ld: Cap. 83. ugyancsak a másodpéldányban.

²⁷⁾ Rupp J., Budapest helyrajzi tört. 206. l.

²⁸⁾ Orsz. Levéltár, 538. sz. kamarai térkép.

²⁹⁾ U. o. 235. sz. kamarai térkép.

³⁰⁾ Schams, Beschreibung d. Stadt Ofen. 1822. 411. l.

³¹⁾ Tudományos gyűjtemény 1827. II. 47—50. l. Budai várban talált régi sírboltról stb. (Jankovich Miklós sz. 1773. † 1846) Jeles régiségbúvár és gyűjtő, a m. tud. Akadémia tagja. A Tudományos gyűjteménybe gyakorta írt.

³²⁾ Ld: Bp. Főváros Dunajobbparti része telekkönyvi hivatalában a 8342. sz. telekkönyvi betétet. (Mai tulajdonos: Ház- és telekforgalmi rt.), továbbá a budai 9036. sz. betétet és a budai 298. sz. telekjegyzőkönyvet. Nemkülönb a Fővárosi levéltárban a 325. sz. budai telekkönyvben a 442½/440. számot.

³³⁾ Palugyay Imre, Buda-Pest sz. kir. városok leírása. 1852. 152. l.

³⁴⁾ Rupp, i. m. 207. l.

³⁵⁾ Budapest művészete a török hódoltság korában. 87. l.

³⁶⁾ U. o. 89. l.

³⁷⁾ Századok 1911. 601. l.